

ЙОРДАН ХАДЖИЕВ
ЛИТЕРАТУРНИТЕ КРИЗИ НА
НАШИЯ ГРАД

chitanka.info

Нашият град има пет хиляди жители, на вид са четири, а със самочувствие на четирийсет. Може и да преувеличавам, но ще кажа, че сме манияци и мегаломани от мегаполис. Кафенето се пълни от сутринта, открихме си нощен бар, имаме няколко непрофесионални проститутки, духовен елит (сноби), кино клуб, клуб на културните дейци, радиоцентър (точка) и собствен вестник, за който всъщност ми е думата: „ГЛАС НА ЕПОХАТА“. Два пъти месечно, две страници, чер печат. „Елитът“ открай време го нарича „многотиражка“, за да му се присмее, всъщност присмивайки се на себе си, защото снобът ще го познаеш по това — винаги твърди обратното и се дели от народа, за да позира. Лошото е, че инертната маса, простодушните хорица, се заразяват и повтарят, тъй като за тях е едно и също вестник или многотиражка, „точка“ или „тенекия“, професионал или профан. Понятието „многотиражка“ по начало беше идеологическа грешка, която, подхваната от недоброжелатели и невежи, овладя масите. Инерцията повлича едно явление и ето ти пример за влияние на езиковата надстройка върху материалната база.

Главният и единствен редактор на „Глас на епохата“ съм аз. Същевременно и най-четеният автор, поради което и най-популярният човек в града. Печатът е четвъртата власт. Нека добавя, че съм още оформител, художник, технически редактор и коректор. За съжаление — и разпространител. Снобите, за да ме уязвят, добавят: и ценител. Както с отбелязал Балзак — провинционални^[1] нрави. Но керванът си върви. В момента под печат е брой 125.

Сега минавам към Ванчо. Ванчо Планински-Фаренхайт е единственият писател на града (белетрист и романист), но без талант, без естетико-социална платформа, едно набедено и измислено име, напомпано от честа употреба. Всъщност това е един конюнктурен съчинител на шаблонни очерци и схематични разкази, посветени на обществено-политически и селскостопански кампании. Явлението, както се знае, даде твърде болезнени последици в нашата култура. За да не бъде голословен, ще посоча някои от излюблените му теми и заглавия: Дълбока ли е дълбоката оран, Закъсняла сеитба в подранила пролет, Гърдите на класата (за 1 май). Повече вяръност към първата любов (постъпване на донаторниците в казармата) и други подобни-преподобни. Някой ще рече: епохата беше такава, нужни бяха хора като Ванчо! Да, естествено, разбира се. Но какво променя това?

Защото някой друг на същото основание ще попита: а това ли беше темата на епохата?

Тъй или иначе, Ванчо стана литературно име в нашия град. Вече се готви да става член на писателския съюз. За целта написа и роман, който се очаква да бъде отпечатан. Четох го. Сърцераздирателна история за двама млади, които се обичат на фона на два скарани рода, плюс политически наследена вражда. Стига се до опит за самоубийство, но накрая всичко завършва със сватба.

Най-напред Ванчо си беше Ванчо. После стана „Планински“, макар че градът ни е в равнина. Накрая и това му се видя малко, та добави Ванчо Планински-Фаренхайт, смятайки, че измисленото име е гаранция за талант. Наскоро казал, че като умре, ще влезе в читанките.

Какво ли има толкова за чудене — ще излезе Вазов, ще влезе Ванчо! Познато!

Разбира се, на Ванчовите самооценки не бива да се обръща внимание. Като единствен професионален критик на града мога да кажа, че се намираме пред типичен безконфликтен автор, без място в координатната система на нашата естетико-емоционална душевност, лакировчик, който деформира както обективната действителност, така и индивидуалното съзнание.

Горчиво, но вярно!

Смея да заявя, че до голяма степен го създадох аз. Ролята на критиката е огромна при формиране на бездарните автори, защото големият талант я отминава равнодушно. Години наред публикувах „боевите“ му разкази. Бяхме неразделни приятели, увлечени в изкуството, всякога на чашка в кафето, винаги уловили за гушата социален проблем. Тогава имах илюзиите, че ще се развие, че ще му помогна да излезе от пашкула на монотонията и шаблона, ще укрепне и ще каже думата си в българската литература. Дори се ласкаех да мисля, че съм негов *Виргилий*^[2] в ада на словото.

Поете, прости ни, че те мъкнехме с нас, че ти наливахме чашка при Сийка и ти губехме времето!

Ето че стигам до повратния момент в нашите отношения. Един ден, след като изпил три кафета и толкова коняци, тупнал масата и заявил, че редактор трябвало да бъде той, а не аз.

Натам се разви! И ето че започна най-критичният период от творчеството му, голямото му подхлъзване, по същество затъване в

нарцисизма. Повече не можех да премълчавам истината. Би било съглашателство, затъване в конформизъм. Дойде денят да заявя: „Аз обвинявам!“.

На следния ден ми носи един „проблемен“ разказ за ледовете, които се чупят, и за възраждащата се природа. Сюжетно облечено в бунта на един аполитичен селянин, който решава да въстане срещу себе си и да скъса с безразличието. Уви, слаб. Скучен. Коментар на зададена тема. Казах му го направо. Бях честен. И пред него, и пред себе си.

Тогава този самозван Фаренхайт, разглезен от досегашното ми благоволение, реши да ми обяви война. Въобрази си, че ще поведе общественото мнение, че кафенето и клубът ще го подкрепят. Започна публично да напада моите статии за корелацията между духа на древногръцкия класицизъм и социалистическото самосъзнание, в частност — размислите ми за вечния Омиров дух, белег на епохата ни. Заяви, че в тях съм стоял на сектантски позиции, че съм затънал в блатото на структурализма и махизма, обяви ме едва ли не за знаменосец на съвременния формализъм. Оттам до проповедта за алиенацията в социализма беше една крачка. И той я направи.

А в тези си бележки, макар и без претенции, аз се опитвах да кажа нова дума за вечното. Всяка нова епоха е длъжна да заяви своето разбиране за общочовешките ценности, да ги преосмисля. Аз имах какво да кажа върху същността на феномена Омир, тъй като ме е занимавал от ученическата скамейка. Още повече че в нашия град под това понятие се разбират различни естетични субстанции. В неговите дълбоки води се опитват да газят такива местни даскалски величия като Малчева и Матракалски. Физикът Матракалски, опиянен от достиженията на своята наука, мислейки се за Айнщайн, когато замествал Малчева в час по български, заявил, че Омир е предтеча на социалистическия реализъм. Тъкмо затова бил включен в програмата. Изобщо вдигал лозунги, мисля, че се надявал да го направят заместник-директор. Хем знае на кого е жена Малчева. Естествено, разкритикувах това ненаучно схващане и определих Омир като велик учител на критическия реализъм. Той твърдо принадлежи към школата на класицизма, по простата причина че е неин създател, баща и поетичен бог.

Ванчо, който с невежеството си твърдеше, че Омир е късен предкласик, започна да сипе инсинуации срещу моето схващане, всъщност срещу самия мен. Зад гърба ми. Но стана така, че го заварих и на самото място — тъкмо се беше разгорещил при Сийка. Ръкомаха, плюе и не ме вижда. Едва не го забрадих; добре че се овладях. Но му заявих в очите, че независимо от някои слабости, Омир е сто пъти по-голям автор от него. Омир е Омир и няма нужда от първи, втори и трети псевдоним. Освен това има стил, има ритъм, има епичност и пише в хекзаметри, додето неговата проза е кафе инка, маруля в студена вода, която иска да мине за чорба. Увлякох се, не ми приличаше да казвам това. Ванчо побесня, закрещя, че нямам право да го сравнявам с писатели от досоциалистически тип, че не бил глухоням, за да прилича на Омир (бърка го със слепотата му), че принадлежал към фалангата на най-прогресивните автори, че се учел от Горки, Маяковски и Сикейрос. И веднага контраатакува — местният печат тънел в западни води, не водел битка с упадъчните влияния, а самият аз съм бил екзистенциалист, почитател на Кафка и Дос Пасос. Бил съм за мирното съвместно съществуване на враждебни идеологии... И тъй нататък. Хората слушат, едни вярват, други се подсмиват.

Ето как в нашия град се оформиха двете течения на социалистическия реализъм. С Ванчо тръгнаха Матракалски, началникът на пощата и неговият раздавач. Началникът ме мрази заради жена си, а раздавачът пише дописки в окръжния вестник и се смята за авторитет в журналистиката.

С мене са химикът Малешев (викат му „Келешев“) — противник на Матракалски и на догматизма в изкуството — както и Мончо библиотекарчето, много симпатично момче. Няма съмнение, че с мене биха тръгнали и читателите на вестника, онази маса, която наричаме „народ“. Но уви! — те не знаеха за нашите разногласия, а ако бъдем честни, трябва да признаем, че не се и интересуваха.

Чувствайки невидимата подкрепа на общественото мнение, седнах и написах обемна статия с програмен характер: „За схематизма и опростителството в съвременната литература и нейните изяви в печата“. С подзаглавие: „По някои въпроси на стила и метода в художественото творчество“. Пуснах я на три колони, редакционна. Разбира се, предварително я съгласувах където трябва. Малчева

помогна, тя я счете за своя позиция, тъй като накиснах вътре и Матракалски. Най-веселото беше, че Ванчо смяташе другаря Малчев за свой гръб! Той първият си няма друга работа, ще се занимава с нашите художествени словоизлияния!

Рядко съм писал такава статия на един дъх. Никаква помощна литература! Още в самото начало доказвах в теоретичен аспект, и с патос, че някои местни писатели стоят на остарели позиции, че им липсва съвременно светоусещане, че нямат палитра, подтекстът им — уви — е в препинателни знаци, лиричният им герой няма класова закалка, а конфликтите са в периферията на нашия живот. Изобщо развивах някои постулати на съвременното изкуство в духа на класиците на марксизма-ленинизма. Първата половина на материала е теоретична, но след това започват фактите. Така например в разказа „Поливане“ от В. Планински-Фаренхайт лиричният герой, секретар на комсомола, се е качил на една череша и изпитва неистов страх от височината. Накрая пада, при което една от девойките бригадирки издава чувствата си. Подробностите не са важни, нас ни интересува в случая схематизмът и волунтаризмът. От една страна — смел и похватен образ, върнал се наскоро от казармата, граничар, при това заловил диверсант и окичил се с две нашивки. Разбира се, в казармата е минавал упражнението „скачане от прозорец“, качвал се е на стълба и въже, бягал е по греда. Навред е бил отличник, а тук — страхливец. Защо?...

Защото простата истина е, че Ванчо имаше шубе от височина, завиваше му се свят и навремето се беше ошмулил от една череша. Смях из цяло село (тогава нашият град беше село).

На другите примери няма да се спирам, те и не заслужават това. Същите измислени историйки. В заключение поставих суровата присъда: намираме се пред автор, който няма право да се нарича оригинален творец! Дори елегантно се изгаврих с името му. Първо, на псевдоним имат право по-изявени автори, и второ, „Фаренхайт“ е понятие на физиката, на термодинамиката, а тук сме в измеренията на едно духовно явление. Сиреч: Ванчо, твоя работа ли е да мериш психичната температура на народа!

Следните дни бяха леле-мале! Литературните среди кипяха. Думата ми е за двамата учители, двамата пощаджии Мончо и Сийка. Отмъстителният раздавач престана да ни носи писмата. Матракалски в

яда си написал сума двойки, а Малешев от радост турил четворка на един оставач. Мончо раздавал книги в библиотеката, без да ги записва.

На третия ден в пет часа следобед двете крила се заварихме при Сийка. Бяхме се разположили на две съседни маси. Приказваме, шушукаме и се смеем, все едно че не се интересуваме от никого. Разбира се, надаваме ухо, дебнем се. И поръчваме кафета с коняци. Сийка чевръсто сервира и събира погледите отподире си. Ама пък как се върти!

— Сийче, седем кафета и толкова от другото! — ония.

— Сийче, при нас без кафета! — ние.

По някое време споделих небрежно, но да чуят, че имам намерение да започна серия есета в „Глас на епохата“ под общото заглавие: „Литературната планета след Омир“.

Матракалски не издържа и скочи:

— Омир не е бил келеш като вас, та да се захващате с него! Той не е лъжица за всяка уста!...

Малешев не му остана дължен:

— А да не би като тебе да не е знаел Менделеевата таблица!

Сийка се появи и ги успокои. Сервира конячетата и ние ги глътнахме като швепс.

Сега се надигна началникът на пощата:

— Редакторе — обърна се към мене, — я кажи кой е авторът на морзовата азбука?

И прихна с женския си глас. Мончо парира удара:

— А кой е авторът на „Изгубена Станка“?

Жената на началника се казва Станка и е грозотия.

Онзи се изчерви и удари масата. Сийка довтаса. Началникът се обърка и викна:

— Четиринайсет коняка!

Не зная защо и как, но почнахме да си задаваме въпроси. Заядливи. От всички области на живота и науката.

— Началник — крещи Мончо, — какво значи „философия на изкуството“? С една дума!

— Естетика! — отвърна пренебрежително Ванчо и добави: — А какво е „философия на морала“ с една дума?

— Етика! — защити се Мончо и се тупна в гърдите.

— А „философия на онанизма“? — кикоти се началникът и си бърше очите.

— Съвременна литература! — подметна Сийка и цялото кафене взе да ръкопляска.

Ванчо се зачерви и стана.

— Още четиринайсет коняка! Половината за колегите!

Иска да ни утрепе с високомерие. Ние не щем, той също не ще, само разкарваме Сийка, а провокационните въпроси плющят по масите. Викторина: коя година е роден Омир, какво му е мнението за Христос, що е абстрактно изкуство, реализъм социалистически, магически или сюрреализъм, от каква валентност е съвременната жена, тухла и половина струва лев и половина, колко струва половин тухла, защо Сийка се полюшва като ходи?... После Ванчо или аз, а може би и двамата едновременно предложихме да не носи вече кафета и коняци, а само коняци с лимончета. За да спорим по-добре, събрахме двете маси и почнахме да удряме по тях един след друг. Най-високо се изказваше началникът, Мончо се натърти и се отказа, а раздавачът, както винаги, сведе глава и започна да свири с въображаемата си цигулка. Полека-лека аргументите „против“ намаляваха — каквото и да се говори, нашите противоречия не бяха антагонистически. Живеехме в един град, с грижата за по-добър утрешен ден на литературата.

Първи се сдобриха Мончо и пощенският раздавач. След това Малешев и началникът на пощата. Матракалски протестираше, че няма с кого да се сдобрява, а ние с Ванчо плачехме един другиму на гърдите.

Така литературата на нашия град изживя кризата си и остана единна, съгласно партийните указания. Последният брой на „Глас на епохата“ съдържа:

1. „Древна и съвременна литература“ (паралели) — от мене.
 2. „Сърцето е живот“ — разказ от В. Планински-Фаренхайт.
 3. „Пазете книгите!“ — очерк-есе от Мончо.
 4. „С чувство на изпълнен дълг“ — дописка от пощенския раздавач.
 5. „Науката «физикохимия»“ — съавторство на двамата учители.
- ... и много други материали: икономика, политика, изкуство, наука, техника, писма на читатели, снимки, карикатури, обява за

седмичния филм, кръстословица и една голяма реклама на половин страница; „СПЕСТЯВАЙТЕ ПРИ ДСК“ — от началника на пощата.

[1] Правилната дума е „провинциални“, авторът може умишлено да е вписал грешно. — Бел.ел.кор. ↑

[2] Вергилий. Умишлено е написано, може би, с грешка. — Бел.ел.кор. ↑

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.